

QANDIL

ناوارة تازةكان لة باكوورى عيراق / هتريمى كوردستان
كاتي راثورت
2007 / 1 / 11

سقراتا

نغو راثورته ئيشكەشكر دني زانباري سقراتايبه ، كة لة هتريمى كوردستانى عيراق كوكر او قنوة . مقبستى نغو زانبارى كوكر دنقوتيه ناماده كردنه به زيادبوونى ريذهى ناوارەكان بو نغو هتريمه ، لة خيزان و كەسەكان ، كە ناوارة بوون لة دقر قوتى هتريمى كوردستانى عيراق لة مانطى 1ى 2006 قوت . شىكر دنقوتى زانباريه ئيوستەكان . شىكر دنقوتى زياتر يش ئيستا كارى لة سقر دكر يث .

ناوارة تازةكان لة باكوورى عيراق / هتريمى كوردستان
ريكتوتى روئيو كردن
2007 / 1 / 11

ئيشەكى

لە سالى 2006 باكوورى هتريمى كوردستانى عيراق هاتنەذوور قوتيهكى بقرضواى ناوارەكانى بهخويقوته بينى كة لة ناو قراست و باشوورى عيراق قوت هاتبوون (به شارى موسليش قوته) . لة مانطى 2ى 2006 ، تەقانهوتى مزطوتى نەسكترى لة سامقرا ، مملانى ي خيلىكى توند ، بوو هوى زياتر تىكضوونى بارودوخى ئاسايشى وولات ، جطة لة

تیمی روئیکردن سەردانی زۆر شوێنیان کردبوو لێ سەرتاسەری هەرمی کوردستان لەو ماوە سێ مانگییدا وەک لێ ئاشکۆی B هاتوو.

زانبارییەکان

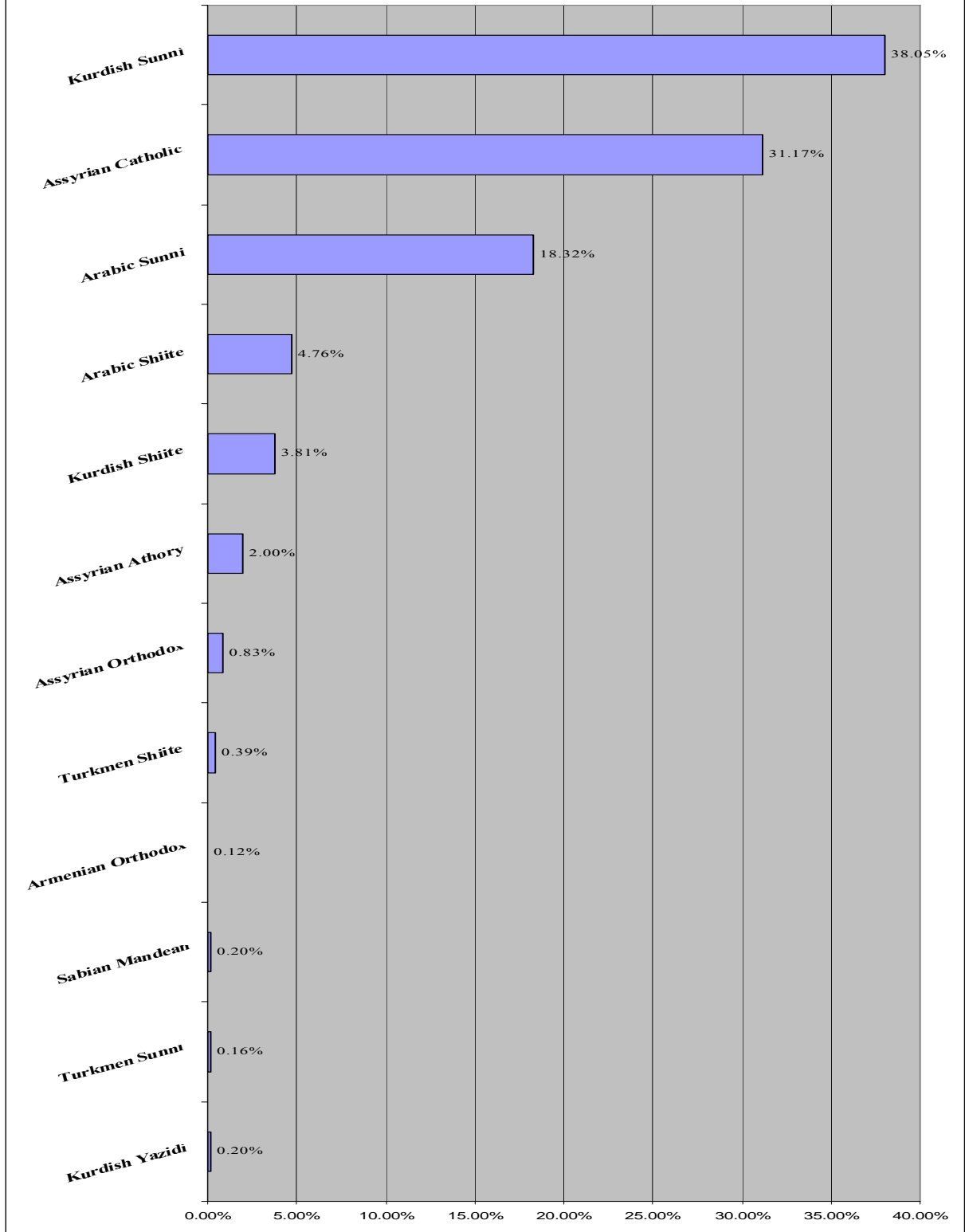
ئەنجامی دانابەیسەکە لێ ضواری جۆر فۆرمی راترسی هەلبەزێردراون (سەیری ئاشکۆی A بکە) بۆ ئەم روئیکردنە تاوەکو بزانییەتی کێ ناواری تازەیی لێ رێطای دیاریکردنی رەطەر و ئایین و ئینتیمای ئەو کەسانە کە تازە هاتوون (ئەسیاری دیمارە 41 و 42). مەبەست لەم راتۆرتە شیکردنەوەی ئەوەیە کە ئێمە شتێک کاردەکاتە سەر طروئیک زیاتر لێ طروئیکێ تر. (لێ کۆی دەزین) بە لێبەر ضاوطرنتی ئەوەی کە ناواری تازەکان لێ ئێمە شوێنیکۆ هاتوون (شوێنی بنەرەتییان دیمارە 3)، هەر وەها ئەم راتۆرتە بۆ زانیی هۆی دەبەزێردبوونی ئەم ناواری تازانە لێ شوێنیکۆ زیاتر لێ شوێنیکێ تر. ئەم راتۆر سببە روئیکۆییە ئێمە لێ ناواری تازەکان دەکات کەوا ئێمە جۆرە یارمەتییەکیان ئێمە (ئەسیاری دیمارە 23، 24، 25، 26، 27، 28، 29 و 30) مەبەستی ئەمەش زانیی جۆری ئێمە سەردانی ناواری تازەکانە و لێ کۆتاییشدا زانیی بارودۆخی زانیی ئێمە. تێمەکانی روئیکۆ و راتۆرێکیان کەوا ئێمە لێ کەسانە ئەمە کە ضاوطرنتییان لە تەمەن بە لێ دەبەیت هەلسەتاندنی باری ناواری تازەکان (دیمارە 40) لێ رێطای خانووبەرە و جێ و بەرط و خزمەتۆزاریەکانیانەوێت. ئەم راتۆرتە لێ رێطای هەلسەتاندنی بار و دۆخی ناواری تازەکانەوێت.

1- ئەتەو و ئایین:

وێک لێ ضارتی لائەتەری داهاوو ئێمە ئێمە دراوە ئێمە ئەو ناواری تازانە جۆرەو جۆرە، نێکی هەموو ئایین و ئەتەوکانی عێراقیان تێدایە. ئەتەر سەردمیری بکریی زیاترین طروئی ناواری کوردی سوننی (38.05%) و مەسیحییە کاتۆلیکی (31.17%)، بە رێدە دوو لەسەر سێ ی کۆی طشتی. دوو زۆرترین طروئی لێ ئایین و ئەتەو لێ ئێمە کورد و مەسیحی کە هاتوونەتە هەرمەکە ئەتەو سوننی (20%) و ئەتەو شیعە (5%) لێ کۆی طشتی.

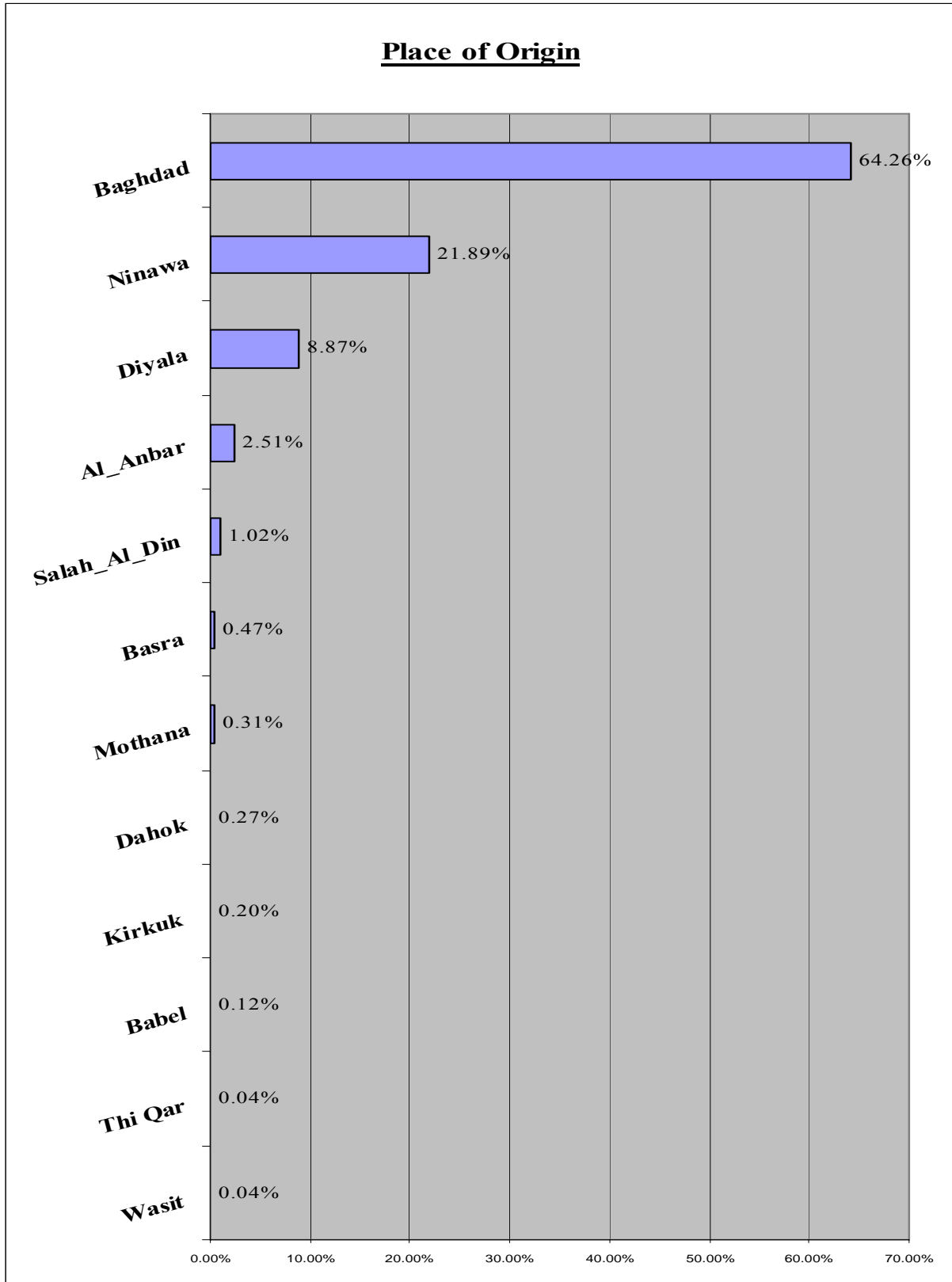
ئەنجامەکانی روئیکۆ 12 ئەتەو و ئایینی جیا جیا ئێمە دەدات ئەمەش بەر بەستێک بوو بۆ بەردۆمی راترسیەکە. بە هۆی ئەم راترسیەوای لێ ئەتەو و ئایینە جیاوازەکانی کورد بەتەرینەوێت طروئی خۆیان. ئەنجامە راستیەکان لێ ئاشکۆی C ئێمە دراوە.

Ethnicity and Religion

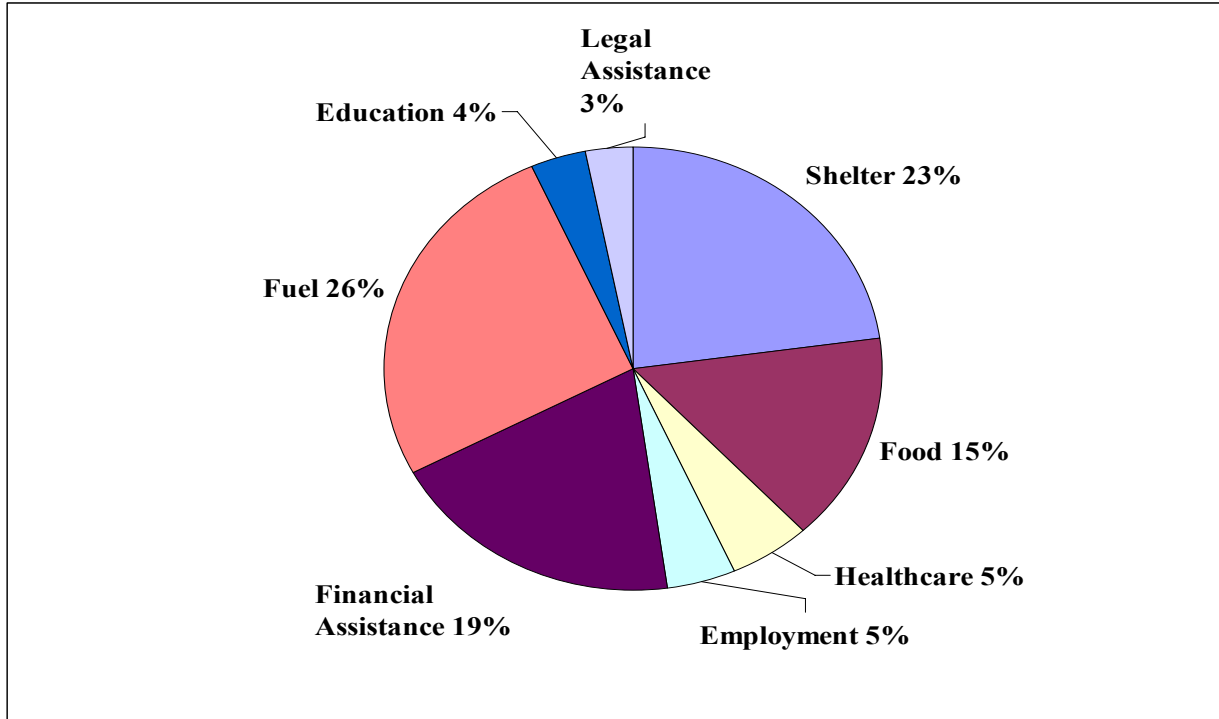
2- شوینی نیشتەجیبوونی سەرهەکی
نەم ضارتهی خوارقو تاریزطاکان نیشان دەدات کە ناواری تازەکان لیبههه ناواری بوون.

بەغدا (62.26 %) ئەمەش زياترين ذمارەى ئاوارەىيە ، وە لە ئاريزطاي نەينتوا (21.89 %) و ديبالا (8.87 %) ى كۆى طشتين.

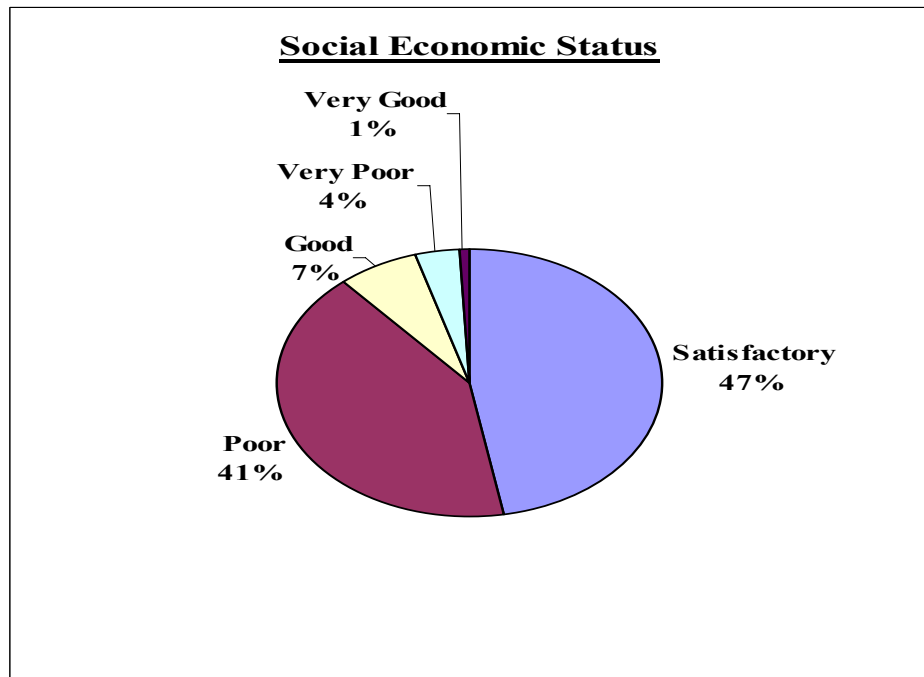
3- ئىويستىيە سترەكىيەكان

نغو ضارتهى خوارقو فؤرمى نيوستيةكانه كة ناواره تازهكان جختيار لهسقر دهكر دله كاتى روئيوهكندا ، نغناطى (23%) ، خوراك (15%) ، سوتهمنى (26%) ، وه يارمئى دارايى (19%) كة نغمهش ضوار لهسقر نئيجى داواكاريهه كوكر اوهكان بوو.

4- بارى نابوورى

رائرسى تيمى روئيوهكتر دقربارهه بارى نابوورى ناواره تازهكان نغو بوو نايا (زورخرات، خراث، مام ناوهند، باش يان زورباش). نغو ضارتهى خوارقو نزيكهه (45%) ي بارى نابوورى ناواره تازهكان نيشان ددات، كة خراث (41%) و زورخرات (5%) ه.

شيكردنهوهه زانياريههكان

ئەنجامى زانبارىيە كۆكر اوئەكان دەربارەى نەتقە و ئايىن، زۇرىنەى ئاوارە تازە ھاتوئەكان نەتقەى كرىن و لەتئاشانىش مەسىحىيە ئاشوورىيەكان (كائولىكى) ئەكان دىن. ئۇ دوو طرۇئەى كە لە زۇرى دىمارەىيان لە ئاش كورد و مەسىحىيەكان دىن عەرقى سوننى و شىعەين و كە جىاوازى ھەىيە لە دىمارەىيان ھەرىضەندە نەتقەئەشيان يەكە. ئەمەش لەوانەىيە بەھوى نەقەوە بىت كە سوننىيەكان ئىيوئەندىيان باسە لەطەل ھەرىمى كوردستان بەھوى يەكى داب و نەرىت و جوطرافى و ئايىن) زۇرىنەى كوردەكانى ھەرىمى كوردستان سوننىن) .

بۇ روونكر دىنەوى جىاوازىيەكان ئىيوئەنى راسىيە بوترىت كە مەملانى ى تايفەطەرى يەكىكە لە ھەكارە سەرقەكىيەكانى ئاوارەبوونىيە بۇيە ئىيوئەنى زۇرىيەى عەرقە شىعەىيەكان رەفوانەى باشوورى عىراق بكرىن بەھوى كەفوا ھەستىكى ئايىنى بەھەزتر و ئىيوئەندىيەكى طونجاوترىيان ھەىيە بۇ ئۇ ناوضەىيە و ھەز دەكەش بطەرىنەقە. ئۇ ئەنجامە روونەى كەفوا لىرەقە دەىيىن كە ھەموو ضىبە نەتقەوئەى و ئايىنىيەكان كارىطەر بوون و ئاوارە بوون بەھوى بارى ئاسايشى ئىستى عىراق .

روون و ئاشكرايە كەفوا بەغدا شوئى بنەرتەى زۇرىنەى ئاوارە تازەكانە. مەملانى ى تايفى و توندو ئىدىيەكانى دذ بە ھەزەكانى ھاوئەىمان و ھۆكۆمەت ئاستى ئاوارەبوونى لە ناوقە و دەرەقەى ئايتەخت بە شىوئەىيەكى بەرزاو بەرزاو دۇتقە لە ماوئەى سالى 2006. كەمە نەتقەوئەىيەكانى وەكو ئاشوورىيەكان كەفوا بەر لە 2003 لە بەغدا دەدىان، بوونەتە قوربانى ئۇ توندو ئىدىيە ئايىنىيە (بە تايبەت تەقەىنەقەىيەكانى كەئىسە لە سالى 2004) . تىكسۆونى بارى طەشى ئاسايش و بارى دىيانىان و ئۇ ھەىمىيەى كە بۇ ئاشوورىيەكان ھەىيە لە ھەرىمى كوردستان واى كرىوۋە كەفوا زۇرتەرىن ضىبى ئاوارە تازەكانى بەغدا ئاشوورى بن. ھەروەھا ضۆرەكانى تەرى ئاوارە كە لە بەغداوۋە دىن برىتىن لە عەرقەى سوننە و شىعە ئىشەطەرىكان تا بتوانن لە شوئىيەكى ئارام كار بىكەش. شارى موسل و دىيلاش شانبەئەشانى شارى بەغدا رىدەىيەكى بەرزاوئەى ئاوارەىيان لىھاتەتە ھەرىمى كوردستان بەلام ھوى ئاوارەبوونىيان جىاوازە لە ھوى ئاوارەبوونى خەلكى بەغدا، زۇرىيەى ئاوارەكانى ئۇ دوو شارە كوردن و ئاوارە بوون بەھوى توند و ئىدى رەضەلەكەىيەكان .

زۇرتەرىن داكارى و ئىيوئەنى ئاوارە تازەكان لە ضوار ئىيوئەنى ئىك ھاتبوو ئۇئانىش (سووتەمەنى ، ئەنناط ، يارمەتى دارابى و خۇراك كە 83% ى داواكارىيەكان بوو بوئى ى زانبارى كۆكر اوۋە. ئىيوئەنى خۇراك و سووتەمەنى (41%) دەبەسترايەقە بە سىستەمى ئسولەى وەرطەرتنى خۇراك بۇ زۇرىنەى ئاوارە تازەكان، كە لە ھەرىمە سەرقەكىيەكانىيانەقە رىطايان ئىبادەت ئسولەكەىيان بطواز نەقە بۇ ئۇ ھەرىمەى ئىستە تىاي نىشتەجى بوون .

بە بى ئسولەى خۇراكى قانونى ئاوارە تازەكان ناتوانن بەشدارى لە وەرطەرتنى ئۇ بىرە خۇراكەى كە مانطانە دابەشەكەرىت و ھەروەھا ئۇ بىرە سووتەمەنىيەش كە لەطەلىدەىيە. نەرخى سووتەمەنىش لە بازار طرانە و طرانترە لە ھەموو وولاتانى رۇدەھەلات، وە ھەمىشە ئۇ نەرخە لە زىادبووندايە بۇ وەرزى زستانە نەقە طەورەترىن طرقتە بۇ خەزانە ئاوارەكان بىقە بارە نالەبارەى ئابوورىيانەقە، سەرقەراى نەقەش دەبىت ھەموو سەرى سالىك ئسولەى وەرطەرتنى خۇراك نوى بكرىنەقە بۇيە ئىستە ئاوارەكان دوو دىن ئايا بطەرىنەقە شوئىيەى خۇيان ياخود بە ئى ى ئىيوئەنى ھەولى وەرطەرتنى ئسولەى خۇراك بەدەن لە ھەرىمى كوردستان .

ئەنناط و يارمەتى دارابى (42%) يەك رىدەى ھەىيە لەطەل خۇراك و سووتەمەنى، ئۇ دوو ئىداوئەستىيە دووبارە وەكو خۇراك و سووتەمەنى بايەقى ھەىيە. زۇرىنەى ئاوارەكان جىئەشەىيان بە كرى طرەتوۋە لە ھەرىمى كوردستانى عىراق ، ھەرىضەندە ھىض لە تاكەكانى خەزانە ئاوارەكان لە دامو دەزطە ھۆكۆمەىيەكان كار ناكەش تا بتوانن كرى بەدەن و ئارمەتى بىت بۇ ئەياكردىنى ئەنناط. بەئىى زانبارىيەكان نەزىكەى نىوئەى (45%) ى ئاوارە تازەكان زۇر ئىيوئەنىيان بە يارمەتى ھەىيە (خراث و زۇر خراث) بارى ئابوورىيان .

ئىستى ئاشكۆكان

- A ئاشكۆى :- راترسى روئىوكردن
- B ئاشكۆى :- نەخشەى ئۇ ناوضانەى ئۇ روئىوئەى تىدا كراوۋە
- C ئاشكۆى :- ئەنجامە سەرقەكىيەكانى نەتقە و ئايىن

فۆرمى نامادىي روئيوكردى ناوارەكان

(1) بقروارى ناوارەقبوون	/ /200	(2) بقروارى طقەشتن	/ /200
شويىنى نىشتەجىبوونى سترەكى	ئارىزطا (3)	ققرا (4)	

(5) ناوى سترۆك خىزان		(7) ئارىزطاى ئسولەتى وقرطرتنى خۇراك	
(6) ذمارەتى ئسولەتى وقرطرتنى خۇراك		(9) ذمارەتى ئىستاي خىزان	
(8) ذمارەتى ئىندامانى خىزان		(11) تەمىنى قوتابخانە	(12) طقەج
ذمارەتى مندالاً	تەمىنى ئىش قوتابخانە (10)	(14) ذمارەتى ئىوانەتى نەخوشى درىخايتىيان ھىيە	
(13) ذمارەتى كىم ئىندامانى خىزان		مى (16)	
ذمارەتى ئىوانەتى كە كار دەكتەن	نير (15)		

(17) ھوى ناوارەقبوون (تەنھا يەك ھو)	
دقرکردن	ناكۆكى ئابىنى
بارى ئابوورى	ناكۆكى سىياسى
نەخىر	جىاوازى (تانىنى)
	زەقبووزەنطى طشتى
نايا ھىض يارمەتتەك نەدرىن يان يارمەتى دراويت (18)	بەلى

نەتەر بەلگەسى، لەكى			
دەستلەت ناوخۇ (19)	مىزىمەت / كەتەس (20)	خىزان (21)	خىر (22)
ئىبىستى			
ئىتلاپ (23)	خۇراك (24)	ضاو دېرە تەندروستى (25)	دامەز راندن (26)
يارمەتتى دارايى (27)	سووتەمەتتى (28)	خويندن (29)	يارمەتتى دارايى (27)

رېتاكاتى يارمەتتىدان			
خويندن (28)	بەلگە		نەخىر
ضاو دېرە تەندروستى (29)	بەلگە		نەخىر

ناونىشانى ئېستىنا			
جاده (30)		طەرەك (31)	
قەزا (32)		ئارىزى (33)	
جۇرى نېشەتەجىيون (34)			
خانوو	بالەخانەتى طىشى	ضادر / كەمەت	ئۆتۈمبىل
دەمەرى ئەمۇ خىزانانەتى لە ھەمەن شويندا ئەنەن (35)		ئاوارە (38)	خانىە خوى (39)
بارى نابوورى (40)			
زۇر خراث	خراث	مام ناوۋەند	باش
			زۇر باش

نەتەمە (41)	عەرەب	كورد	توركامان	ئاشوورى	ئەرمەنى	Sabian	
ئايىن (42)	سوونى	شىعە	كاتولىك	ئايىنى باو	يەزىدى	زەردەشتى	Mandean

ناوى شوين	ذ	ناوى شوين	ذ
قوتەطران	43	دەھى	1
كۆمەلپى كەتورطۇسك	44	تەنى	2
كۆمەلپى جەدبە	45	ئاشوور / بەدراشكە	3
بەتەرەكە	46	ئەردەنا	4
ناھىيە رىزطارى	47	ئەتەشكى	5
ناھىيە خەتات	48	بېتانا	6
كۆمەلپى كانىقەر ئالە	49	بېلىجانك	7
كۆمەلپى شاويس	50	بېيادى	8
مەلا ئۆمەر	51	ئامىدى	9
بەستۇرە	52	كانى	10
مەسەف صلاح الدين	53	تەشەتەش	11
ئاكرى	54	سوسنە	12
كۆمەلپى	55	بېوكى	13
ھەزارجوت	56	كۇرا	14
دېكرى	57	ھەزىر	15
بىرىفا	58	شەقلاو	16
مام يەزىدىن	59	ئەستندارا	17
بەلتا	60	بىراك	18
شىخ ھەستەن	61	رانىە	19
دۇمىس	62	سەفەد سادق	20
فايدا	63	عەرەبەت	21
ئىبىت	64	دەرىزەتەن	22

23	خانقین	65	شاری دهۆك
24	كەلار	66	قەشەفری
25	كفری	67	سمیل
26	ضەمەتمال	68	مەتسوریە
27	بازیان	69	هاوریسك
28	سلیمانانی و دەوروپتری	70	ناوزریك/ میری
29	كۆیە	71	شیخ نەتەدال
30	ئیرزین / كەسنەزان	72	باكلیجی
31	كۆمەلپای سافیا	73	سوریا
32	كۆمەلپای دارەتوو	74	ئۆزرك- شامو
33	عەنكۆرە	75	باجیدناسەرە
34	كورانی عەنكۆرە	76	فیش خابوو
35	هەتولیر / طولان	77	سبجی
36	طەرەکی برابەتتی و طەلان / هەتولیر	78	دیرابون
37	طەرەکی خەباتی تازە، رائەترین و سبەتاقان	79	قەراولە
38	طەرەکی سەرۆتەران، شۆرش و عولوما	80	سەرداراپ
39	طەرەکی نووسەران، كوردستان و بێختیاری	81	سکرین
40	طەرەکی تەبیراوە، صلاح الدین و بێتەر	82	داولیا
41	كۆمەلپای قوشنەتە	83	شاری هەتولیر
42	تەمەر		

Ethnicity and Religion

